

Овде ћу тему медија мало заокренути и погледати на другу страну од оне на коју обично помислимо када кажемо “медији” – телевизија, радио, новине или дискови. Могу ли људи, посебно интелектуалци, бити медиј? Медиј је, у најопштијем смислу, нешто преко чега се преноси нешто друго, нешто чија је улога да пренесе неку поруку, да оствари неку везу, испуни неки задатак.

Имају ли интелектуалци неку улогу тог типа?

Поћи ћемо од претпоставке да имају и да та улога објашњава много од онога што се обично сматра интелектуалним хабитусом и background-ом. А та улога би била, најуопштеније речено, да задовоље потребе власти и „народа“ за надом у бољи живот. Бољи живот, остварење жеља, добијање онога што некоме припада, правда – одувек су основне политичке категорије. Народ, као онај који је доле и који нема моћ, жели остварење ових вредности, али је такође традиционално нем. Народу је потребан неко да ову жељу пренесе властима, моћницима, да брани ствар народа код њих. Неко ко ће властима испостављати моралне захтеве, ограничавати њихову самовољу и моћ, бити глас слабих. Са друге стране, и властима је потребно да контролишу онога ко, са ове прве стране, држи позицију онога у кога се народ узда и ко има имиџ заступника народа. Из перспективе власти, идеалан је такав интелектуалац који би могао истовремено да задовољи обе стране: који би заступао само интересе моћника, али тако да је народ убеђен да заступа њихове интересе. Неко ко је у стању да посебне интересе представи као опште. Он сам мора имати имиџ некога ко, ако није отворено на страни народа, макар суди непристрасно – не сме бити очигледно да он заступа интересе власти.

Међутим, ту настају перипетије које нас интересују. Наравно, о интелектуалцима и интелектуалности се може говорити у сасвим другом смислу, односно, у смислу да је

прави интелектуалац онај ко може да неутралише деловање ових жеља власти и народа у име заиста непристрасног и истинитог суда. Овде би неко могао да узвикне Еурека! То нам треба!

Али, то није баш тако једноставно. Ово умеровање жеља стално губи пред онима који се труде да директно и потпуно задовоље жеље било „народа“, било власти. Одвајајући се од тих жеља овакав интелектуалац удаљује се од непосредних интереса већине заинтересованих и постаје све више неинтересантан, за многе неразумљив и напуштен.

У другом случају, интелектуалац може бити уљуљкан у неком интелектуално-идеолошком еквилибрију када постоји велики степен сагласности о томе које идеје носе праведан поредак. Тада интелектуалац види да су те идеје тражене – и то на обе стране – и да њихов заступник истовремено неће бити изложен оптужбама за пристрасност и манипулацију. Чини се да је тако, у великој мери, било у време социјализма. Марксизам је, за велику већину, представљао оно што испуњава њихове идеолошке потребе и веће искакање из тог консензуса у име неке личне истине вероватно се чинило неприкладно из више разлога, нешто као тражење интелектуалне погаче преко хлеба.

Најзанимљивији, у овом погледу, сигурно је период великих друштвених промена, какав је, на пример, био прелазак из социјализма у капитализам који се код нас одужио и одигравао степенасто, где су се неки елементи новог поретка прихватили, неки одбацивали. Наши интелектуалци се у овим променама могу наћи у великом чуду. До јуче уљуљкани у једну идеју коју прихватају обе стране које се питају у друштву, сада одједанпут треба да одговоре неким новим захтевима. Народ сада тражи нешто друго, на пример, приватно предузетништво и повратак традицији уместо комунизма, власт се може у почетку колебати, а онда одговорити на ове потребе. Ствар се додатно компликује, јер промену прати увођење демократије, тако да за власт није довољно да промени идеологију, што би она радо учинила, јер се појављују нови претенденти који тврде да су одувек имали те нове идеје и да би много боље остваривали те нове народне жеље. И народ и власт рецимо да немају неких посебних интелектуалних обавеза, па могу да тврде оно што до јуче нису тврдили, али, интелектуалци су некако у другачијој позицији. Они играју своју улогу управо захваљујући томе што могу властити говор представити као знање, дакле као нешто што је ослобођено директног утицаја интереса, жеља, нешто што је објективно и у том смислу теже променљиво. Њима би требало много теже да падају промене у знању.

Колико знате наших интелектуалаца који су јасно изјавили да неке своје раније идеје сматра погрешним? Не туђе или опште идеје, него своје? Ја не познајем такве. Додуше, познајем неке који нису ни раније имали ове промарксистичке идеје, а који су, ако су у нечему мењали своја мишљења, то признавали. И ретке, који се и данас држе важнога

у левом погледу на свет који су имали раније. Али од оних који су раније чинили марксистичку већину, а и данас су у већини са неком другом „теоријом“, нико није рекао да је променио мишљење. А то говори много. Објашњење за ову чињеницу може бити да су они напросто прешли на неко ново поље истраживања или да су, на пример, раније говорили чињенице о социјализму, а данас о новом систему. Али, тај одговор је слаб. Зар су све своје време потрошили на пукe чињенице и нешто што не може да траје ни 20 година, колико траје транзиција? Оно о чему се овде ради нису чињенице него

норм
. С

е друге стране, чињеница да никада нису писали о ономе у чему су грешили може бити знак да су се они помирили са тим да је све што говоре само израз интереса или времена, да је то само испуњавање задатака о којима смо говорили на почетку, само одраз жеља, било власти, било народа.

Постоји и трећа стратегија која је мени овде најзанимљивија, стратегија коју би могли назвати поопштавање циља. У том оквиру интелектуалци реинтерпретирају своју делатност тако као да је од самог почетка јасно да њихов говор не претендује да буде знање

, него искључиво заштита слабих, хуманитета, човека. Они су на страни човека, па ако су некада били на страни човека марксистичким идејама, а сада су на страни човека идеолошки неутралнијом критиком национализма или капитализма или отуђености итд, ту нема никакве противречности, они су се увек бавили истим, такорећи, хуманитарним

послом. Идеје помоћу којих су то радили стизале су са стране, па боже мој, можда и од власти, али они су користили те идеје у хуманитарне сврхе. Из ове перспективе, главно је да не угасне пламен утопије, жеље и наде у бољи свет и тај задатак је на интелектуалцима. Како је то рекла Загорка Голубовић у једном интервјуу Политици, она се никад није интересовала за „чисту филозофију“, већ само за ону филозофију која је у служби човека. Међутим, иако је разумљиво зашто г. Голубовић жели да јој се призна да је увек бринула за обичног човека, жртве итд, зашто би одатле требало закључити да је „чиста филозофија“ нешто празно, нешто из чега не следе никакве користи ни по друштво, ни по знање. Нешто за шта није никаква штета ако се нисмо интересовали? Одакле долази потреба да се заузме овај став?

Ту, дакле, има једна фигура која је опасна. Чини се да је овај став само реакција на те непредвидиве измене потреба за „знањем“ током времена, који покушава да негира тескобу коју носи ова ситуација тако што негира само знање. Несвесни ток у размишљању вероватно иде овако: ако смо ми били неуспешни у проналажењу знања које би преживело турбуленције времена, прогласимо да се то ни не може избећи, односно, да су претенденти на знање увек лажни. Тиме се обема странама, клијентима „знања“, праве ултимативне услуге: власт је сада потпуно слободна, никаква ограничења неће моћи да се позову на знање, а, наизглед, ни народ никада није добио

више слободе – нема више ни теорије ни „идеологије“ у коју држава тражи да се верује. Тако се једна специфична потреба, потреба дела интелектуалаца да се преко њих одвија трансфер жеља и порука од народа ка властима и обрнуто претвара у диктум о релативности

знања. Уствари, интелектуалци не желе да им промене које се дешавају у знању сметају да врше своју улогу. Или, да нагласим оно што већ очигледно следи: интелектуалци, иначе задужени за знање, окрећу се против њега, јер показује тенденцију да изневерава њихове потребе.

Мислим да читави теоријски, па и политички правци настају из ове потребе. Хајде да овде размотримо само случај савременог анархизма. Сви знају да је анархизам био конкурент социјализму на левици. Оно што је била његова специфичност јесте да је сматрао да је право ослобођење немогуће док траје „владавина човека над човеком“, односно, док постоји држава. У вези с тим, одмах се постављају нека питања: ко ће се бавити онима који крше закон? Како ће се од државе разликовати они који руководе акцијама целе заједнице, када су оне потребне? (на пример, треба да се направи један мост – како ће се одлучити да ли ће он бити направљен и ко ће руководити изградњом?) Како ће конкретно изгледати анархистичка „држава“? Својевремено је Кропоткин, један од оснивача анархизма, одговорио на ова питања тврдњом да је: „сваки покушај прецизнијег одређења будућег уређења узалудно губљење времена“. Анархисти су и иначе били против „теоретичара“. Сад је питање: по чему се ово, наводно доктринарно опредељење разликује од простог признања да се плашимо да ће се наша предвиђања показати лажним или да ће се наше идеје о томе шта је добро показати као неприхватљиве или неоствариве? Другим речима, шта гарантује да овај став није само приказивање теорије као „киселог грожђа“ од стране неког ко је слаб у теорији?

С друге стране, ако никакво знање не стоји на страни анархиста – шта може да стоји? Шта би могао да буде потез који би им ипак донео атрактивност и предност? Изгледа само то да покушају да максимизују понуду „народу“, да бланко, без теорије која би објашњавала како је то могуће, обећају

више слободе,
више самоостварења

. Тако долазимо до закључка да се читав анархизам заснива на простом аукцијском погађању: добија онај ко нуди највише, при чему је погађање без покрића, јер ништа не гарантује да ће се понуда реализовати.

Ако је ово објашњење тачно, онда је тренутна популарност анархизма, с једне стране,

последица интелектуалног банкрота дела једне генерације интелектуалаца. Она није неко ново решење које решава противречности старе теорије или избегава њене недостатке, него сасвим обрнуто, она иде на то да је ништа, одсуство теорије, боље од нечега, било какве теорије. Анархизам одговара и страни власти – Великог другог – јер је празан. Баш зато што је остварење форме идеологије, анархизам не представља никакву опасност за поредак. Пошто обећава максималну слободу свима, он прави исто онолико последица колико би на архитектуру неког града, учинила група градитеља који сваки за себе покушава нешто да направи, јер је сваки од њих, као угрожавање слободе, одбацио теорију шта треба урадити оног другог.

Археологија знања из прошлости вероватно би показала неко слично преплитање потреба и „теорије“, преплитање знања и моћи, у многим квази-филозофским или политичким правцима. Али је важно да поред овога постоји јасан напор праве филозофије да се овај утицај идеологије смањи. Та „чиста филозофија“ можда крије методолошка правила која заиста могу водити ка знању, а чија разрада би могла бити циљ интелектуалаца којима јесте до знања, а не до уклапања у идеолошке жеље. Интелектуалци би могли себе учинити медијем властитих идеја које су провучене кроз сито добрих методолошких правила.

Уместо тога, изгледа да живимо у, скоро непрозирном и за саме актере, матриксу привида – привида да су интелектуалци превазишли своју идеолошку улогу, привида да више нема идеологије, лажи власти да се не меша у овај јавни простор.

Ако је за утеху, макар у тај матрикс (скоро) сви верују.